

*Nkendakenda l'Elombwelo ka
Daka di'Uyuyu*

**uma le
Douglas J Pettman**

**Diuyi diaye dieli usase l'akak'ami, ndu tala lu mbuka kami
(Esambu 119 :105)**

Analengu la wa nkideyesu ambadi,

Dibuku ne dietawo « Nkendakenda lo elombwelo ka Daka di'Uyuyu » diakafundama etena ka ntundu lu enonyi 2000.

Etena ka hende kambudiufundama kene, eli analengu la wa nkadiyasu ambadi kambolomba.

Lawo kambutudifunda la Kananga, l'ushinga weli yema la diku dia wone wufundami.

Unyashungu atshokole walelu aye.

Rolle (Suisse)

12.03.2023

Eukelu ka lusaka

Lambulanga mbuka angenyi ami amotshi w'asika Kristu lusaka dia ekimanyelu tshe kakamalungula oma lewo dia dimi nfunda bukubuku nye. Ekimanyelu k'efula ndu k'uhumba dia nkutsha efundelu ka dibuku : walela, wendelu, alaku ndu tukanyi takosama dia nongosola ufundelu la wuhu wa nfudi'akatshi. Wakankimaya lu yediko y'ololo mete, mabalangami mbuka untu l'untu lusaka.

Lu wuhu wakatadifunde lu Français, lalanga mbuho wane wakakadimula bukubuku nye. Ntundu onalengu lu Kristu, Gérard Dalbousière, lakayasha efula lu nkadimola ndu lakadikumia lu yediko y'ololo l'oteketa one wa Français.

Onongo w'akambu wufundami

Mbotwelo

1. Khumadiondjo Jesu Kristu keli l'adiku dia tshe
2. Afundelu mbeli lolombo la umbetawudi
3. Ulemu wa Nyuma k'ololo
4. Ekwelo k'untu
5. Unyashungu atukambaka
6. Ekutshelu ka ekesanelu k'uyuyu
7. Otemwelo
8. Utshikitanelu wa otemwelo w'asi Isaiyele la w'ambetawudi elo
9. Ekelezia – ehamelu kato
10. Weshasha wa l'Ekelezia
11. Wuhu wa nkamba la weshasha
12. Ulemu wa lu Ekelezia - Alami
13. Elemu wa lu Ekelezia - Enkambi
14. Ekende w'untu l'untu
15. Ekende wa wa nkadiyesu
16. Wuhu wa nkamba la eshasha
17. Ekende wa Ekelezia
18. Ulemu w'olombodi
19. Enkambi wakalungula leta uma le Khumadiondjo
20. Diui dia ndjihelu

Nkendakenda l'elombwelo ka Daka di'Uyuyu

(Mbotwelo)

Bukubuku nye yakalongoswama la kanyi ya nkimanyiya ndu nkeketsha analengu la wa nkadiyesu lu mbetawo. Uyangu ayo kemako wa mbisha onongo w'akambu tshe wa mete watanema lu mukanda wa Unyasshungu, koko yo yeko paka yem y'etshumanelu ka tukanyi. One tshe layala nkukaka mbosa yediko ya nde nkendakenda l'elombwelo ka Daka di'uyuyu.

Daka di'Edjedja nkondolaka okonda wa Isariyele ndo awoyi wakakte amvutshi dikambo dia Isariyele. Lo efundelu kene shu nkukaka mbeka akambu efula wendana la ekendekedelo kasu lo loseno. Keli lu Daka di'uyuyu, Nyuma k'Ekila akatolamela okondo wa Jesu Kristu lu nshi yakinde lu nkete ndu ekeketshelu la wetshelu le ambetawudi umaka etena ka nyoi la euwelu ka Khumadiondjo Jesu, edja ndu ekalwelu kande. Lam'akungasu ekalwelu kande l'etena kahateye, shu nkeketshamaka dia nsena lu yediko yalangande uku akandatetsha lu Daka di'uyuyu. Naka tayuyela mbuka keso, ka mbisha Khumadiondjo Jesu dihule dainde lo nseno yasu, kedikedi tayosena lu kenemo kande.

Onkone, uyangu asu lane eli wa menda shamanya kene aktutela Daka di'Uyuyu, ndu tambulungamela nkeketsha ambadi wa bukubuka nye dia vo vame sedingula afundelu. Nsaki kasu aha ka ntana bukubuku yakukasu mendaka esadi ndu yalungamelasu mbisha utema, keli dia menya wuhu wa nyanga tukanyi la elombwelo k'Afundelu. One keli uhumba wuleki lu nshi yasu nye, uku akiko akambo maka nshi yakaye Khumadiondjo lane lo nkete.

Shu nshikikeka dia wudja la wudja weko la wuhu awo wasenawo. Laso shu mpumaka mbeya utshikitanelu wa loseo wa wudja la wudja la nombanela ngandji ka mamba lam'asasu, keli tambufunda dia mbeiya tukanyi t'antu lu wetshelu w'Afundelu wahadjama tamu le ambetawudi wa Jesu Kristu ; « *Nyu tshe nyeko ana wa Unyashungu lu mbetawo le Kristu Jesu. Nyu tshe, wane wakabatizama le Kristu, nyakalote Kristu. Aha usi Juda kuyanga usi Ngirika, aha fumbi kuyanga luyadjasedi, aha pami kuyanga umuntu ; ne dia nyu tshe nyeko untu otoi le Kristu Jesu. »* (Ngalatiya 3 : 26 – 28). « *Waketawo vati angendangenda mnesu la nkete nye. Ne dia waku watutaka osoku, wambutenya vati : Anyang iwa kete yawo mbewo »* (Heberu 11 : 13 – 4). Ulami w'ololo w'ekoko akatute ati : « *Ekoko ami watukaka diui diami. Dimi mbaeyaka, vo watndjelaka »* Joani 10 : 27)

Lam'ayangasu ekimanyelu dia nsena uku usika Kristu, djekaleka dia

ndjela kene k'lasu lu Daka di'uyuyu, ku kana tambushula, ololo shu ndjela kene kenasu, aha nkandakanda.

Tshapita ka ntundu : Khumadiondjo Jesu Kristu keli l'adiku dia tshe

Lam'ashihudiasu mbala ka ntundu wuke w'otshoko one kolo yasu yambutdimanyema, taya la ki lasasu la Unyashungu ndo taya l'eshikikelu ka elungamelu ka shu mboto l'ulungu, ongenongeno wa mpanda ndudiaka etem'asu. Ongenongeno asu wa ntundu eli wa nkanele Khumadiondjo kasu Jesu Kristu uku ONE lakayakimo NDAME dikambi diasu, akav ndu akulo. Nde eko kakiye « *udjashi lu lunya la pami la Unyashungu* » (Kolosai 3 : 1). Nde kahumbasu mbisha dihule dia ntundu.

Ambetawudi nkadimulaka washu awo utsha le « Khumadiondjo Jesu Kristu ». Ote wa dikamvu oso weko lu beke satu :

- 1.NDI ELI NKUMADIONDJO : Wuhu ungu mbakukande munga le umbetawudi tshe.
- 2.NDI ELI JESU. Lukumbu la luntu latanema lu Afundelu le Ona 8Unyashungu/ Kene tshe kenasu LENDI ndu ketshamasu uma LENDI lu mikanda wa Lukumu l'ololo nkelekamaka le untu oso : JESU.
- 3.NDI ELI KRISTU. Eli wuhu weyamande. Uma lu oteketa w'asi Heberu, asi Ngirika wabuweta « Mesiya ».

Tuhembe nsedingola akambu ane l'onongo wutshikitani :

NDE ELI JESU. One eli lukumbu hita l'ona Unyashungu, lakandolame l'etena kakandasonama, *ne dia nde kayoshimbela wudj'ande uma lu kolo* » (Mateu 1 : 2). L'oteketa w'asi Heberu, lukumbu lone nkadimulama8ka ate « Jashua » lu Daka di'edjedja, kedikedi « Unyashungu Ushimbedi ». Lo menyaka uku weyama untu lu kete, tshikitani la ona Unyashungu lakaye uma l'ulungu. Eli lukumbu latenya ekesanelu kande l'ulemu wakandaye ndjukamba lu kete uk'untu. L'ongo wa nde mbosama utsha l'ulungu, Petero akate ate : « *Nyukadimuli etema, nyubatizami nyu tshe untu l'untu lu lukumbu la Jesu* » (Etsha 2 : 38). L'okongo, Petero akayuta ntu ate : « *Panda kema le untu ukina. Nduku lukumbu lukina la tshina di'ulungu lamboyama le untu, leya ntushimbela* » (Etsha 4 : 12). Laso eli lukumbu l'untu lukasu ngandji, ndu eko uhumba untu l'untu ndjakimo dia nembetela Jesu comme Ushimbedi elo.

« *Ndu uma lu dikambu so, Unyashungu akawumbiya otekoya, akawole lukumbu lali ladiku dia kete, ndu waw a ladiku dia tshina dia kete ; la dia*

nimi tshe yetawo vati : Jesu Kristu keli Khumadiondjo, ne dia lutumbu la Unyashungu Shi ». (Filipi 2 : 9 – 11). Ushimbedi asu Jesu ambunyanyema kakiye ndu ayunyanyema uleki nshi yayaye. Tambongenangena le Jesu, Ushimbedi.

Tayena dia lukumbu la Jesu nkelekamaka la Kristu. One tukimanyaka dia nshihudia dia eli Untu lakatangenangena lu kete, nd'ako lakaye uma l'ulungu ndu lakakalula leko.

NDI ELI KRISTU. Khumadiondjo Jesu mbeyamaka ntu uku « Kristu ». Lukumbu latama ate « Ontshokwami wa Unyashungu », Ushimbedi. Lu Afundelu, one latshokwama ntshikala pundju l'otshoko ande dia nkutsha lutumu lakandatshokwama, ndu nshidiya okende wakandoyama. Untu akona akakuke nkutsha kene kakalongosola Unyashungu utsha le antu ? Paka one Unyashungu, olangemi ande, laki nd'ame Unyashungu kaki l'akoka wa ngaso. Lu Daka di'edjedja wakalake Mesiya, Khumekanga. One laki la dia nombola wudja. Lu Zekariya 9 : 9 amboteketam2a dia eyelu kande ate : « *We ona umuntu a Siona, ongenengene utamanya ! Ona umuntu a Jerusalema li, udi tukuku t'ongenongeno ! Enda Khumekanga kanyu ambuya uya lenyu. Ndi eko ololo ndu eko la panda. Ndi eko la ndjakitshakitsha, ayahemi ladiku dia punda, ladiku di'ona osongo wa punda ».* One eli dikambu diakakutshama lu Mateu 21 : 5. Umbeki ande wakawetaka Andele alashihudia uku aki Jesu lam'kandatela onangu ande Petero ate : « *Tambena Mesiya, (nkadimula ati : Kristu).* Joani 1 : 41. Lam'aki asi Juda lu ntuna Ushimbedi awo, edienge wakaweye :

« *Edienge wakatumbe uma le antu, wakahangohango vati : Ona untu keye ! Ndi akâhangwela, kumbetawo dia vo nteketa, ne dia vo wakeyi vati : Krsistu kendi »* (Luka : 41). Keli, kuyanga Khumadiondjo Jesu akahangwela edienge lu wuhu wakawate vate Ona untu keye, ndi akalemia kene kakate Petero ate : « *Kristu keye, On'a Unyashungu a lumu ».* (Mateu 16 : 16), ne dia ndi akatela Petero ate : « *Simone Bara-Jona, we eko la otshoko ! ne dia antu kunkenya dikambu ne, paka Papa leli l'ulungu. »* Mateu 16 : 17.

Lam'enda Untumami Paulo olemu wa Khumadiondjo Jesu Kristu lu leke la **lunzambi**, nde ambuta dia ulemu wa panda uma le Ontshokwami wa Unyashungu, shika lu Romo 5 : 8 « *Keli Unyashungu akatenya ngandji kandi ne dia Kristu akatuvwela lam'akisu antu wa kolo ».* Ndu Paulo ambutenya diui dia mete ne ntu ate : « *...Kristu akavu dia kolo yasu, uku wata afundelu ; Ndi akakundama ; akulwama lushu la satu uku wata afundelu »*(1 Koreto 15 : 3 – 4). Eko ekeketshelu ka wulu ndu k'uhumba dia shu dia Ona Unyashungu, Ontshokwami ande, Jesu Kristu kakahandjula wulu waki la kolo, akalembia nyo ndu akakundjela

umbetawudi tshe panda. Nduk'untu lakakuke nkutsha dikambu ne le wudj'ande. « *Ne dia Unyashungu wame mbeko, ndu oteketedi wame l'asa Unyashungu l'antu ; untu kendi, Kristu Jesu. Ndi akayakimo dia ntshungula antu tshe* (1 Timote 2 : 5 – 6).

Dikambu dinkina diendana la kene kateketama lane ne. Lu etenyi k'afundelu kendana la mikanda wakawafundela antu kana wa Ekelezia, hatutane paka wuhu welu ulemu wa Khumadiondjo mendanaka la panda, koko ambutanema ndu ate ulemu ande mendanaka **la loseno kana lumu l'umbetawudi** lu nshi yakandasene lu kete. Aha « Jesu » kasuke umbetawui, koko luntu la Kristu, ontshokwami wa Unyashungu, Nde keli Lunzambi, ndi kahumbasu mendaka, ndu ndi kuludiami kana kolongoswami dia nkutsha okende oso. Talanga nshi tenyi dimotshi di'afundelu.

Dia menya lunzambi lande, Paulo ambufundela asi Ngalatiya ngane : « *Dimi lakadiakema l'utamba a mpeketanya kame la Kristu. Dime kema la lumu, keli Kristu keli la lumu l'utem'ami. Lumu leli lami kakiane lu demba leko uma lu mbetawo le On'a Unyashungu, ako lakanangi, ndu lakayakimo dikambu diami* » (Ngalatiya 2 : 20). Lam'akakale asu Ngalatiya ndjadjasela kakawakundja uma lu mbetawo le Khumaiondjo Jesu Kristu dia nkalula lu akambu awo w'asi Juda w'edjedja, Untumami amuwauhula ati : « *Nyu nyambangana uma le Kristu, nyu wane wayanga nyindjama lu elembe ; nyu nyambohongoso uma lu ngandji ka mamba* » (Ngalatiya 5 : 4). Etshoko w'uma le on'a Unyashungu la pundji lu loseno la lushi la lushi wakashisho le wo.

Efeso 3 : 14 – 17 : « *Dia dikambu ne mbakuselami Shesu adui...dia Kristu mbidjase l'etem'anyu uma lu mbetawo* ». Ekundjelu ka wulu.

Kolosa 3 : 1 : « *Naka nyu nyakulwama kame la Kristu, nyuyangi diango dia l'ulungu, lu dihuli diudjashi Kristu, lu lunya la pami la Unyashungu* ». Oso keli dikambu dia l'eteyi diendasu, kedikedi Krsitu lakulwama. Shu mpumbaka nyanga diango dia pundju ndu mbidja ngandji kasu tshe leko. Lawo kayutumbu utshikitaclu wa nseno yasu lushi la lushi, ndu kayengeso tukanyi tasu uma lu akambu wutudingi. Ne dia lam'akambelasu Khumadiondjo Jesu Kristu (Kolosai 3 : 24) mbatshumanyema tukanyi tasu lende.

NDI ELI KHUMADIONDJO. Ahuli weko efula l'afundelu, weli lukumbu la Jesu lambukelekama la Kristu. L'oteketa w'asi Ngirika, « Khumadiondjo » nkadimulamaka « Kurios », kedikedi one leli la wulu. Ndi ambosama uku umbetsha, one leli nkanga diango kana wulu wa ladiku

dia tshe. Oteketa wa « Khumadiondjo » nkelekama la Kristu ambutanema ndekana esango nkama shamalu (600) lu Daka di'uyuyu. Lu Daka di'edjedja oteketa ungu wa « Khumadiondjo » nkelekama la lunzambi. Mateu 3 : 3 : « *Ndi kakataka umvutshi Isaya ati : Diui dia untu lahangohango l'usui ati : Nyolongoole mbuka ka Khumadiondjo, nyusembule esese anyu* ».

Oteketa « Khumadiondjo », umbetsha akateketama efula nshi tshe ya lumu la Khumesu Jesu Kristu, unge uma le ambeki ande, unge uma le antu ankina. Khumadiondjo ndame akakietawo : Mateu 7 : 22 – 23 ; Mako 5 : 19. Keli ndi akakietawo uma le antu. « *Nyu mbetakami nyati : Umbetsha la Khumadiondjo. Ololo mbatanyu, osoku mbemi* » (Joani 13 : 13). Keli lu esambishelu lu dikuna, ndi ambuta ati : « *Ukundi atunyumbetaka nyati : Khumadiondjo, Khumadiondjo, keli hanyitshi akambu watumutaka ?* » (Luka 6 : 46). Kedikedi aha paka mbetaka l'elomo, mpumbaka mbusha l'etem'asu, dihuli diedimi la lukumbu lawetasu.

Paka lu tshapita yako, ndame ambuyata ati : « *Una untu eko Uwandji wa lushi l'ekila* » (Luka 6 : 5). Wulu andi ntshoka pulu ndu lu lushi l'ekila. Onkone l'okongo wa eulwelu kandi kakayeye ambeli andi wulu la wuke wa lukumbu lone. Lam'kawayeya wuke wa luntu lande, tukani tawo takatshikitana. Lu Joani tshapita 20 katanasu tukanyi ta Mariya, lam'akandatela Petero ati : « *Wakanyisha Khumadiondjo uma lu diumbu* » (Joani 20 : 2). wakatela Tomasi laki kumunga lushi la eulwelu vati : « *Takenyi Khumadiondjo* » (Joani 20 : 25). L'okoknga wa lubingu otoi, Tomasi aki lawo ko akatanema elundji l'elundji nde la Khumadiondjo Jesu. Lam'akandenyi nfu ya seti lu demba di'untu lakadiakema ku aya la lumu, ndi akalembetela hwe ka lunzambi landi ko akati ati : « ***Khumemi la Unyashungu ami*** » (Joani 20 : 28). Laso le Touasi, ndi aya Khumadiondjo kuleki ankina.

L'okongo wa vo nyanga nse utsh'utudu ku nduk'engo, untu omotshi akasengola amundji w anse dia vo mbidja oteyi leke la la lu pami la watu wakiwo. Efula ka nse yakawayunda akakumia Joani lu mete ku ndi akatema Petero ati : « ***One eli Khumadiondjo*** » (Joani 21 : 17). Lam'akwawaeti dia ndjole, shu mbalaka ngane : « *Nduk'umbeki akakuki mbumbula ati : We na ? ne dia vo wakeye vate eli Khumadiondjo* » (Joani 21 : 12).

Ambenama hwe dia l'etena kene, ambeki wambutate mbisha lukumbu lne le Khumadiondjo Jesu, ndu hatenyi kuyanga dihuli dia lu Daka di'uyuyu diakukawo umbetawudi mbisha lukumbu lone le unt'unkina. Ungu kaki dihuli diande l'etem'awo. Lu esambishelu kandi ka ntundu, Petero ambuta

anyi yandi : « *Unyashungu akete Khumadiondjo ndu Kristu, Jesu yakanyahane l'utamba a mpeketanya* » (Etsha 2 : 36).

Uma lu ahuli wambutadia ane ndu ankina, tayutana akambu amotshi weli mete ndu ehumba.

Khumadiondjo aki otoy i w'untu wakasha **Antumami** wulu tshe. Lendi ndame kakawakimo nyumu yawo tshe. Paulo akatela Konelio ati : « *Jesu Kristu (Ndi keli Khuadiondjo kasu tshe)* » (Etsha : 10 : 36).

1. La ntundu ka Khumadiondjo **untu ndjalaka** « *Unkambi* » (Romo 1 : 1 ; Jude 1).

Lam'afundela Paulo asi Koreto weki l'efutano wehu la wehu l'atey'awo, ndi ambutela Ekelezia ati : « *Nyu nyambutakula, lu dihuli dia nyu nyanga* » (1 Koreto 5 : 2). Ambushikike ntu dia akambu wa Nyuma « *lu lukumbu la Khumadiondjo Jesu Kristu* » (1 Koreto 5 : 4). **Khumadiondjo mpumbaka nkundja dihuli dia ndi** menda ekakatanu kana efutano awo. Lu divesa dia 4 ndi ambutetemala ati : « *la wulu wa Khumadiondjo Jesu Kristu* ». Kene katshama kambungaka la wulu lu lukumbu la Khumadiondjo Jesu Kristu, ndu la wulu andi.

2. Kitanya tukanyi ta Khumadiondjo mbishaka **ekeketshelu ndu ki**. Lu Etsha 16 : 6 – 8, untumami Paulo aki l'asa mbuka la mbuka. Ndi kunshikike mbuka kakinde la dia mbeta ndu ndkuku kakandenaka uku ndeka kenkika. Dikambu so diakawusha ukandukandu. Keli Khumadiondjo kawutela l'utshu « *Ku l'okongo wa kene kakandenye l'enelo, shu kakayange wuhu wa ntsho utsha la Makadoniya, ne dia takakane shati Khumadiondjo ambuteta dia shu nsambisha asi leko* » (Etsha 16 : 10). Ekeketshelu uma lu leke lakawaenya Unyashungu kakayala esadi.

Tambena ntu lu 2 Timote 4 : 16 – 18, otshoko wa nkekektshama uma le Khumadiondjo. Lu ekakatanu tshe waki la Paulo « *lam'akutshiki antu tshe* », ndi ambuta diui ati : « *Khumadiondjo aemala nsuke lami ndu akankeketsha* ». Kema eli otshoko wa wuki wambuya uma lu wuhu weyasu Jesu shati **Khumadiondjo !**

Etena kashidiasu Khumadiondjo lu mete, nsaki ka **mbutumbula** ntanemaka lesu. !asi yimba wakaye ndjenda Khumadiondjo l'okongo wa eutwelu kandi wakawela eshasha, « *wakukusamela, wakotemola* » (Mateu 2 : 2). Untumami Petero akalembetala wulu wa Khumadiondjo ndu wuki wa kolo kandi esadi : « *Lam'akandnyi osoku, Petero akakuse adui la ntundu ka Jesu, akati ati : Umo uma lalemi, Khumadiondjo, ne dia dimi leko untshi wa kolo* » (Luka 5 : 8). Ndu usi oti wa l'ateyi w'asi nsudi wakakono akakalula le Khumadiondjo, ayutumbula la diui dia wulu : « *ndi*

akako ekukumadi l'ekulu wa Khumadiondjo, akotemola » (Luka 17 : 16). Untumami Joani lakeye Khumadiojdo la kete uleki ankina akenyi « *untu lufanyi la On'Untu »* awutela ati : « *Dimi leko lu lumu, dimi lakavu, enda, dimi leko la lumu lu deko la deko »*. Joani ambututela uku aki tukanyi tandi ati : « *Dimi lakako ekukumadi l'ekulu andi uku untu lambuvoi »* Enyelo 1 : 17 – 18). Akambu ane wambutushila uma l'Afundelu menyaka uku akasamanya antu angu dia ntemola Khumadiondjo lam'akandenama lu lutumbu landi. Ndi nkukaka **ntumbwama** uma l'etem'asu dia kene tshe katutshelandi.

We umbadi uyauke wumbula kana elo Jesu eko **Khumadiondjo kaye hita**. Shu mbetawoka shati « *Ndi akayakitshakitsha ndame, akoshi dihili dia fumbi, akoshi efanalu k'untu ; Ku lu wuhu wakendenama, ndi aki uk'untu, akayakitshakitsha ndame, akayala l'ukitanyiya edja ndu lu nyo, ee, nyo ka l'utamba a mpeketanya »* (Filipi 2 : 7- 8). Shu mbuhoka dia « *Unyashungu akawudiya ndu akawusha lukumbu lali ladiku de nkumbu tshe, ne dia lu lukumbu la Jesu, adui tshe wa l'ulungu, wa la kete ndu la tshina dia kete, ndu nimi tshe yeye vati Jesu Kristu keli Khumadiondjo, lu lutumbu la Unyahsungu Shesu »* (Filipi 2 : 9). Undi wuhu uku mbeli tukanyi tasu ? (v.5), ndu ndi mete eko **Khumadiondjo kasu ?**

Undu shu mbukaka uku Petero, naka kene kakanasu uku haye uma le Unyashungu kambutukume, mbita one : « *Kema, Khumadiondjo »* (Etsha10 : 14). Langue ko uku tukanyi tamboloshana. Naka ndi keli Khumadiondjo kasu ; ekadimwelu kasu mpumbaka munga « *Elu Khumadiondjo »*. Naka « *kema »*, alo ndi kema Khumadiondjo. Khumadiondjo nyangaka wane wawolemia ndu wetawo one ndi eli Khumadiondjo. L'etena keso kakukasu nsena mete uku asika Kristu wa lu Daka d'uyuyu.

Edja ndu layutuwete Khumadiondjo ka tshe, ndi kema Khumadiondjo k'antu tshe. Untu kang'otoi atosake dihuli dia Khumadiondjo lu nyumu yasu.

Tshapita 2 : Afundelu keli lolombo la umbetawudi

Umak'etatelu, Unyashungu atulangaka nteketa le wane wakandatungi. Naka untu mpumbaka ngenyangenya Unyashungu, eko uhumba mbeya wuhu wa ndi nkutsha dikambu so. Kene keli lasu, ten'efula shu ndjasoneka mbuka yasu shame, ku etundu w'akambu weli uhumba dia ntutngela ekesanelu k'ololo la Unyashungu hatanema lesu.

Umak'etatelu, Unyashungu akalombola wane wayanga mbuka kandi. Uma l'etatelu ndi akateketaka la Adama. Ndi akateketaka la Noa, Abalahama, Isaka, Jakoba, Josefu ndu Mose, ku edja l'okongo ndi akateketa lu tshimbu

ya kumi ya dikanga ndu amvutshi. L'etena keso, mikanda w'ekondo, wa tumba et ndu w'amvutshi wakashile fundama dia nongo y'utsha lantunu mbeya mbala.

Heberu 1 : 1 – 2 ambutuhula ngane : « *Lu nshi y'edjedja, Unyashungu akatelaka watshesu aui l'enyoy w'amvutshi lu akambu efula la wehu efula we ditelu. Keli l'ekumelu ka nshi yako, ndi akatutela diui l'unyo w'On'andi, lakandasonola ukito a diango tshe, uma lendi kakandatungi andja* ». Lumu la olangemi la Khumekanga kasu leko ekeketshele katetsha dikambu dia Unyashungu. Onkone, ekondo wa loseno la Khumadiondjo wakafundama luetenyi ka ntundu ka Daka di'uyuyu. Mikanda enkina ntu wakayukutshama. Tshe keso akatshama l'elombwelo ka Nyuma k'Ekila. Uma loko, teko nshi nye la Bible utundu. Uma loko keso l'eshikikelu ka ekimanyelu ka Khumadiondjo lu diui diandi. Enyelo lane eli uku akaheko ambeki nyanga nse utshu utundu ku nduk'engo, ku Khumadiondjo ndjuwate kakawakuke ntsha.

Petero lam'akamulandi Kumadiondjo, ambuhula dia hawwukundjisha nduk'engo uma l'ulemu awo ku ambahe ati : « *Keli uma lu diui diaye, layutaubiya oteyi* ». One ntenyaka dia Petero aketawo kakawute Khumadiondjo. Wakyunda nse efula. Lu dikambu dinkina Paulo ambutute nga2ne : « *Ne dia lakalungula diui uma le Khumadiondjo, dialamanyutela* » (Koreto : 1 : 23). Ndi akeye dia diui so diakaye uma le Khumadiondjo.

Tutukosa ahuli amotshi w'Afundelu, ntate uma lu wuhu wakatakundja Afundelu : « *Ne dia nduku diui di'amvutshi diakayi uma lu lulangu la untu, keli antu wakati diui uma le Unyashungu, wakasukuyama **uma le Nyuma k'Ekila*** » (2 Petero 1 : 21). Oteketa « ndjindjiyama uma le Nyuma k'Ekila » menyaka dia Nyuma k'Ekila kakutula untu dia ntsha kene kalanga Unyashungu unt'ungu ntsha, uku atundjiyamaka watu uma le lopepe. Antu aso w'ekila wakatshindjiyama dia nfunda ne dia Nyuma k'Ekila aki l'okongo wa lutumu lawo. Unyashungu akenyaka antu tukanyi tandi wuhu oso.

Utumami Paulo hatukandjakandja dia uma lene akayi wetshelu andi. Lawo kafundandi ati : « *Anyasu, dimi lambunyewuya dia lukumu l'ololo lakamalungula nti : Lu kundja uma le untu ; ne dia dimilkulosa uma le untu, kana letshama uma le untu, keli lo lakayi uma l'enyelo ka Jesu Kristu* » (Ngalatiya 1 : 11 – 12).

Ndu lu Koreto ka hendi ndi ambufunda ati : « *...Dimi mbeyaka untu ako lakosama utsha l'ulungu, ku lakuki akambu wahameyi mvuta, wahakuki untu mvuta...la dia aha dimi ntukuleka ndjatumbula, ku wakambisha engo uku tende lu dimba diami* » (2 Koreto 12 : 3, 4, 7). Onkone, tambuka dia

Khumadiondjo kakinde lu mbetsha. Loko kosasu mikanda wakafundama uma lu tshimbu ya Untumami ungu la kenemo, ne dia vo wakaye uma le Khumadiondjo. Eko ololo shu munga la nsaki ka ntetemala la nama wetshelu w'uma lu mikanda engu edja ndu elo.

Lu Timote ka hendi kambutena ntu uyangu wakafunda ndu wakaume Bible lesu. « *Efundelu tshe k'uma le Unyashungu keko ololo mbetsha antu, la mbalaka, la mbaewula, la mbaekiya lu akambu w'ololo, dia untu a Unyashungu aluwani, ndu akuki dia ntsha elimu w'ololo tshe* » (2 Timote 3 : 16 – 17).

Tende wetshelu emotshi uma l'avesa ane :

1. Oteketa « *ntshindjiyama uma le Unyashungu* » nkadimulamaka lu ngirika l'oteketa otoy. Vo weko la kitshimudi ya **Unyashungu amboihutame untu**. Aui wataye nkuka munga uku « wambuya uma leye » lam'eli we kateketa uma l'unyo aye, menamaka uku afulaye elomo, uku asukasuka unyu ndu dikele diaye, ndu wanyu aye menamaka la lopepe ntumbaka uma l'asasa aye, akambu mbataka uma leye. Eli djembetlo ya tshitshe yatenya uku akasha Unyashungu unt wulu wa ndi nfunda. Aui nkuka mbisa wuhu w'untu, keli efundelu keko uma le Unyashungu lakasha untu okende.

a. Diui dia Unyashungu dieko « **uhumba** ». Dio nombokalaka umbetawudi l'akambu tshe wa loseno landi. Uhumba wa diui oso weko :

b. **Wa mbetsha**, kedikedi ntetsha mbuka ka shu ndjela. Teko l'uhumba wa mbetshama lushi la lsuhi, wuhu wa shu nongoswama, wuhu wa shu mbeya ntshikala l'elombwelo ka mbetawo kasu le Khumadiondjo Jesu Kristu, wuhu wa shu ndjala la wulu lu loseno lasu l'usika Kristu. Naka shu nangaka mpama lu ewu ka Unyashungu, teko l'uhumba wa nkalulaka lu Afundelu et ndu mbaeawo.

b.

Mbetawuya : Afundelu nkumaka lu yediko yedimi l'ehumb'asu lu tena la tena. Naka eko uhumba, vo ntenyaka lene akatandjisha ndu nsutshasutshaka nkum'etema yasu dia mbeya lene eli munga. Onkone teko l'uhumba ma ndjela Afundelu l'etena katusutshasuthawo ne dia eli Unyashungu ketaketa lesu.

c. **Mbewula** : Diui dia Unyashungu hatutela lene akatandjisha utu, dio ntenyaka ndu wuhu wa shu memala lu mbuka d'osemboki. Divesa dimotshi dia Esambu ntenyaka ati : *Ukundi ayuwuwanya olongo a pami lumu landi. Naka ndi ayululamaka uku diui diaye* » (Asambu : 119 : 9).

d

Mbaekiya lu akambu w'ololo : Oteketa « mbekiya » mbitamaka dia wetshelu wa ntundu washawo ona. Paulo akateketa dia nshi yaki Timote dikenda lu Timote ka hendu, divesa 15. Onkone Bible ntetshaka wuhu wa nkendakenda lu yediko.

d. Ndjala untu a Unyashungu : Timote akatate wekelu wa diui nshi yakinde dikenda. Lu nshi yaka mbakatate Unyashungu mbuhutame, mbakanduli dia munga untu a Unyashungu. Wuhu oso mbakuka munga le usika Krsistu tshe. Lu kete nye, antu nyangaka lukumu, diplômes dia kalasa ya wake kana waho enkina wa lu loseno, wulu, keli uhumba wuleki eli dia mbeyama la mbalema uku « untu a Unyashungu ». Mose aki l'ateyi w'antu a waki ndu la wa lukumu lu nshi yandi, akekama ololo ndu aki ukito lu luwandji la lu Edjipitu, keli akasone dia ntshika akambu aso tshe ku munga lu leke la wudja a Unyashungu. Wambuweta « untu a Unyashungu » lu Euhwelu k'Elembe, 31 : 1. L'etenyi k'ekumelu ka loseno landi, Mose akakendakenda nsuke la Unyashungu, ku ololo andi wakeyama le antu tshe. Lu yediko yako, Paulo ambenya le Timote mbuka ka ndi nkuma lu yediko ndju yaki Mose. Shu lawo mpumbaka ndjela antu angu wa mbetawo lu ekendekendelo kawo la Unyashungu.

f.

Untu a Unyashungu mpumbaka « **nduwana ndu nkuka dia ntsha elimu w'ololo tshe** ». Aui ane nembetshiyamaka uku munga l'akuka ndu nongoswama lu ndjela mbuka ka Unyashungu keli la ntundu kasu. Shu nkukaka mbisha ndjembetelu y'ului w'antu watatshu lokendo l'uyangu omotshi shika. Untu l'untu ayumotsha diango diandi hita : ahondo, diango dia mboka... lu yediko ya, lam'ayundutshika ludu landi, ndi ataneme lu yediko. Keli, lam'atshumana antu aso kame, untu l'untu eko l'okende andi l'ului ku ayunga l'okende w'akambu ankina wahumbama l'ului awo, dia vo tshe nkuma lu uyangu awo. Akambu angu ankina nkumiaka untu l'untu lu yediko ya ndi ntsha elimu tshe.

Lu Daka di'edjedja teko la mikanda wa kondola okondo wa wudja wa Unyashungu, Isariyele, teko la mikanda w'asi tumba ndu w'amvutshi wendana la wudja. Isariyele waki l'etena ka mbeya, uma lu Afundelu wa Unyashungu, wane wakete ndu wayuya kana wayaye. Daku di'uyuyu diambokondola ulimu wa lutumbu wakakambe Khumadiondjo kasu Jesu Kristu, djekalekansaki kandi dia wudj'andi nkendakenda ndu nkamba kame dia lutumba ka Ekelezia kakandaya ndjutnga. L'etenyi kafundasu kene, tayukeketshama dia mena la nembetela dia ekadimwelu katusha Daka di'uyuyu embula la ekandukandu asu wea tena la tena. Lam'eli eko diui dia Unyashungu

lesu, shu mpumbaka ndjela lu hwe ndu la kondodi wetshelu tshe w'uma loko. Tayuleka nshikike dia tambukundja etshoko uma le Khumadiondjo naka tambuela wetshelu ani. Oso keli nkendakenda lu elombwelo ka Daka di'uyuyu.

Tshapita ka 3 : Ulimu wa Nyuma k'Ekila

Afundelu kema uku mbuka otoy ka lombola usika Kristu l'ekendekendelo kandi l'andja. Lam'aki Khumadiondjo ayanga mimo ma l'andja one, ndi akatela ambeki andi ati : « *Dimi layolomba Papa, ku ndi ayunyusha Ukimanyid ukina, one layuyala la nyu pundju, Nyuma ka mete. Keli wa la kete haweyi mbulungula, ne dia vo hawuwenyi, hawuweyi. Nyu mbêyaka, ne dia atuyalaka la nyu , ndu ayuyala l'etema anyu* (Joani 14 : 16 – 17).

Lu divesa ne, akambu amotshi wa nshihudia la nshikike weko :

1. **Ukimanyidi** : Lamakindi lu ntshika kete l'okongo wau limu wa wuki a mpanda wakawusha shi, ndi akalaka uyelu wa ukimanyidi. Oteketa « ukina » menyaka dia ulimanyidi oso eko wuhu otoy. Ndi eko nsuke dia nkutsha ehumba a wane walangandi ndu wadja etam'awo le Khumadiondjo. Khumadiondjo akahe diui ati : « *Dimi halanyutshiki ditshiki* » (Joani 14 : 18). Khumadiondjo aki utem'andi tshe le ambeki andi ndu le nonga yayuyela, onkone ndi kananga nkimo wutshu w'ambeki andi leke lunkina, paka le Unyashungu uma lu tshimbu ya Nyuma k'Ekila.

1. **Untshindedi wa tene tshe** : Ndi « ayutshikala la nyu pundju ». Lu Dake di'edjedja, Nyuma k'Ekila ayakaka ndjenda le wudja lenda keli kuntshikalaka lawo tena tshe. Khumadiondjo ambushikike lane dia Nyuma k'Ekila ayudjase **pundju**. Kedikedi ayutshikala lawo dia mbakimanyaka lu akambu awo tshe. Tena efula, lu nshi yasu nye, ambetawudi mpimbaka ntant dongoswelo diawo vame lam'atanemawo l'ekeketanu. Keli ,deka ololo nyanga ekimanyelu uma le one leli la waho lesu l'utem'andi.

2. **Paka le ambetawudi wa Jesus Kristu** : Mbeyamaka dia lu kete nye, kedikedi, wane tshe wutudingi ku vo hawudji yimba la mbisha etm'awo utsha le Khumadiondjo haweyi Nyuma k'Ekila. « *Andj'ane haweyi nungula Nyuma k'Ekila* », uku walasu lu divesa dieli la dku. Pak'ambetawudi mbûlungula.

Nyuma ka mete : Undi, shu nkuka nkandakanda shati, lam'eli Nyuma eko Unyashungu, dikambu dinkina ditushikitani la mete dieko le ndi ? Khumadiondjo ati : « Dimi leli mete » ku dikambu so dieko shika le Nyuma k'Ekila. Hatukuke mbidja tamu kanga yema dikambu diandi. Joaniambutsho ndo tshali lam'atutelandi au iwa Khumadiondjo ati : *Keli*

lam'ayuya Ukimanyidi wayumunyutumela uma le Papa, Nyuma ka mete, ndi ayumvuta » (Joani 15 : 26). Khumadiondjo Jesu keli la ntundu ka wutelu wa Nyuma. Lane katanasu utundu wa lunzambi.

Afundelu ntokondoleka etsha enkina wa Nyuma. Uyangu andi el iwa ntetsha. « *Keli Ukimanyidi, Nyuma k'Ekila, layutuma Papa lu lukumbu lami, **ndi ayunyetsha** aui tshe wakamanyutela* » (Joani 14 : 26). Umbetawudi eko l'eshikikelu ka ekimanyelu ka Nyuma k'Ekila, djekaleka lu wekelu wa Afundelu. Ndi ntuhulaka akambu wakatetshama ndu ntetshaka kitshimudi k'akambu w'eyuyu wayutushula kuyanga la ntundu, undu shu kumabeya.

Ekeketshelu kenkina le ambetawudi tshe eli ka munga **l'elombwelo** ka Nyuma k'Ekila. « *Keli lam'ayuya Nyuma ka mete, ndi ayunyolombola lu akambu wa mete tshe. Ne dia ndi hayati, keli ndi ayuta akambu wayunduka. Ndi ayunyutela akambu wakatayi* » : 13). Undu kema dikambu dia tshitshe le untu, umbetawudi kana laha umbetawudi, dia mbishula mete lu dikambu dimotshi. Keli shu nkuka munga l'eshikikelu dia Nyuma k'Ekila ayutolombola utsha lu mete naka shu teko la yambalu lu wetshelu wa Afundelu.

Lu mukanda w'Etsha, akambu efula wa Nyuma wambiteketama, wakatshama l'ateyi w'ambetawudi. Avesa efula wambenya etsha andi. Tambena ndu kene kakatshama ntundu uma le Nyuma k'Ekila : « *Vo tshe2 wakaluli la Nyuma k'Ekila, wakatatela nteketa eteketa ekina uku akâteketsa Nyuma* » (Etsha 2 : 4). Dikumbu diku diakakashimula antu, djekaleka wa wakuki. Othoko wakakume shashimuya, ndu ekeketanu efula, keli Nyuma k'Ekila akâlombola.

Elombwe ka Nyuma k'Ekila dia ndo l'akembu wa l'andja. Nyuma k'Ekila eli wulu wakalake Khumadiondjo dia ndo l'akambu wa lushi la lushi. Lam'akatshu Atummi la ntundu k'Olombodi wa ladiku, shu mbalaka wuhu one : « *Petero lakaludiana la Nyuma k'Ekila akakadimula...* » (Etsha 4 : 8). L'kumelu, vo wakakimo. Aki etena ka ntumbula Khumadiondjo lushi lungu, uma l'etsh'awo (Etsha 4 : 2 – 32). Undu Atumami wakuho au iwa Khumadiondjo la'akandawateka akambu wendana la Isariyele wayuyala utsha la ntundu : « *Keli nyu nyewo, wayunyukimo lu dumbwelu ; Lam'ayuwotsho lanyu la ntunyukimo l'elumbwelu, tanyuyakayaki ntundu nyati : Kayututa na ? Kanyuti aui wayunuyusha l'etena kako, ne dia aha nyu mbayuta, keli Nyuma k'Ekila kayuta* » (Mako 13 : 9 – 11). Vo wakahembi dikambu diku diayutsha lu nshi ya la ntundu.

Elombwelo ka Nyuma k'Ekila le wane weli lu Ekelezia : Etena ka mete kakenama lu ukakatanu wakunge lu mbeya kana wane waki kumbahema

uhekeli nkukaka munga lu Ekelezia. Petero akateketela Paulo la Baranaba lam'akandokondola uku akandatshu le Koneliyo. Ndi akati ati : « *Unyashungu, leya etema, akayala omenyi awo, akawasha Nyuma k'Ekila uku akandatusha. Ndi kuntutshikitanya lawo, akedia etema awo dia mbetawo kawo* » (Etsha 15 : 8 – 9). Etena k'uyuyu kakatate, la tukanyi t'eyuyu lu mbuka ka Uynashungu. Eko uhumba w'efula dia menda uku akakelekama tukanyi t'antu ane l'elombwelo ka Nyuma k'Ekila.

Uhumba wa ntshikala l'elombwelo : Paulo akatshe wuhu ako lu lokendo landi lomotshi. Ndi akalange nteketa di Khumadiondjo etale, kuku akalange nombwama paka uma le Nyuma. « *Ndi l'antu waki landi wakashimbama uma le Nyuma dia mvuta diui l'Asiya* » (Etsha 16 : 7). Angana l'atey'asu weli lu nyanga paka elombwelo ka Nyuma k'Ekila ndu wakuka nkitanya kene katushimbandi shu ntsha ? Okondo wambutetemala ngane : « ... Vo wakayange ntsh utsha la Bituniya, keli Nyuma ka Jesu akâshimbi » (Etsha 16 : 7). Ndu « ... *Shu takayangi ntsho utsha la Makedoniya. Shu takani shati Unyahsungu kambuteta leko dia ntusambisha lukumu l'ololo* » (Etsha 16 : 10). Eko euhwelu k'ongenongeno ka nkelekama l'elombwelo ka Nyuma k'Ekila. Paulo ambuhula asi Koreto etena kakindi lawo lam'atandi ati : « *Kei shu tatutaka la yimba...Nyuma atushishimaka akambu tshe* » (1 Koreto 2 : 7 – 10). Ulimu wa Paulo tshe wakakelekama lu elombwelo ka Nyuma k'Ekila.

Paulo ambufundela Ekilizai ka la Tesalonika ati : « *ne dia lukumu l'ololo lakayi le nyu, aha la diui tu, keli ndu lu wulu wa Nyuma k'Ekila, ndu la mbetawo... Nyu nyakatukuyaka, nyakukuyaka ndu Khumadiondjo, nyaketawo diui l'asui efula, ndu la ongenongeno wa Nyuma k'Ekila* » (1 Tesalonika 1 : 5 – 6). Antu efula wakashimbamela la Tesalonika kuyanga eloshelo kaki ntu efula. Nyuma k'Ekila aklombola Ekalizia kengu k'uyuyu ndu k'ukalanganu, akawasha ndu ongenongeno wa wuki. Tukani yimbala benyelo ne ndu tûki Khumadiondjo lusaka dia koko nye lu mbuka ka lu kete nye.

Eko ololo shu mbuho **antu** wakayatshikitanya lu yediko yakawalombwama uma le Nyuma k'Ekila. Antu wakasonama dia mendaka wane waki la Jerusalema. Atumammi wakenya hwe waki la dia nsonama : « *Anyasu, nyuyangi apami esambeli akang a lukumu l'ololo uma l'ateyi anyu, wane wuludiami la Nyuma k'Ekila la yimba, tuwakitsha ladiku dia dikambu ne* » (Etsha 6 : 3). Nkambela Khumadiondjo ulimu kumunga dikambu di'untu k'untu. Wane wakawasone wakeyama lu nyumu yawo, uku akiwo

ku nkendakenda lu elombwelo ka Nyuma k'Ekila. Aha paka di'akmbu wa mbetawo, kuku aki uhumba dia ekambelu ka kondodi utsha le wudja a Unyashungu.

Lu dombelo : eko tena dimotshi diatututanemaka l'ekakatanu dia nomba. Hatuyeya mbita tukanyi tasu, kuyanga tayuhemba nonga lu yediko. Leso ntu Nyuma k'Ekila ndjaka nsuke lasu : « *Osoku mbatutukimanyaka Nyuma lu weodu asu, ne dia shu hatuteyaka kene kukukisu nomba lu alombelo asu. Keli Nyuma ndame atutotekelaka la emumu waheyama mvuta. One latushishimaka etema mbeyaka tukanyi ta Nyuma ne dia Nyuma atoteketelaka Ekilami uku lulangu la Unyashungu* » (Etsha 8 : 26 – 27).

Mete, mpumbaka shu munga la tukanyi t'ololo utsha le Unyashungu lakatusha Nyuma k'Ekila pour ntusuke, ntetsha ndu ntolombola lu nyumu yasu. Laso kashikikesu shati tambokendakenda lu elombwelo ka Daka di'uyuyu.

Tshapita 4 : Ekwelo k'untu

Uma l'Afundelu tambena wehu efula waki Unyashungu lu nkuke kana nama untu. L'etatelu, l'okongo wa ndi ntunga untu, ndi akalongosola dia untu ndjala landi la ekesanelu. Akambu wa l'andja ndu lu wehu efula wa tukanyi, elungamelu ka Unyahsungu aki ka munga la wudj'andi hita. Lawo mbakandalongosola akambu wayuya dia On'andi ndjutumbwama.

Ntundu totekete dia tena diakalongoswama andja one uku akadiete, uku yema l'okenge wa bukubuku nye. Shati tusha paka yema ya tukanyi loko.

Umak'etatelu, Unyashungu akenya Adama uhumba wa nkitanya kene kalanga Untungi. Lawo mbakandawusha olembe one : « *Ku Latuyalaka 8Unyashungu akakokomiya untu ati : Olekaki elua w'etamba tshe wa l'ekambo uku alangaye. Keli, tolekakai elua w'uma l'utamba w'ewu k'akambu w'ololo la wa kolo* » (Etatelu 2 : 16 – 17). Aki nshi y'ongengeno ndu ya ekesanelu lam'asa Unyashungu la Adama (Etatelu 2 : 19 ; 3 : 8). Unyashungu akayala l'ongenongeno wa wuki le etungelu kandi. Waki lu nsawula tshe dimena ! Uma l'ongenongeno one mbakalangi Unyashungu nkuke Adama : « *La2tuyalaka Unyashungu akati ati, kema ololo pami ntshikala ndame. Dimi layutungela ukimanyidi lufanyi landi* » (Etatelu 2 : 18). Aki etena k'osalusa8lu lam'akukeka « *diui dia Unyashungu lamakandatengolaka l'ekambo la dikolo* ». Etena k'ekumeku kakadiokama aki lu tshapita ya satu, divesa 8. Ufundji wa Tukedi ambufunda ati : « *Dimi latongenangenaka lu kete yandi, yakuka antu mbidjase ; Ndu Latuyalaka l'ongenongeno ami kame l'antu* » (Tukedi 8 : 31). Keli

kem'edja, ongenongeno one wakashisho lam'aki Adama la Eva nkutetemala mbisha Unyashung dihuli diandi. Vo wakahindula olemba andi. Uma laso kaka kakituana Unyashungu la etungelu kandi. Nshi y'ongenongeno le ekesanelu yakashile. Untu akakimoma dia ndi ndjayange lu kete. Wulu a Unyashungu wakamo uma le untu, aya ndame nkamba ulimu wa ntumba diangasa uma l'elundji kandi lu kete yakadjama mananu (Etatelu 3 : 17 -19). Kolo kene kakatshime difuku dia wuki lam'asa untu la Unyashungu. Difuku so kutediama edja ndu l'utamba a mpeketanya. Undi, Unyasungu ayutana ntu ongenongeno le untu ?

Akûnge nshi ya wulu. Tambena tena diaki Unyashungu, **kuyanga aki tshalula l'antu**, akatetemala mbaenda. L'okongo wa uhendudi w'Adama, tambena dia Unyashungu ambuyanga ekesanelu **l'antu amotshi vame** ndu ambukamba lawo ; djembetalu ku Abalahama. Lu Etatelu 12 : 2, Unyashungu ambeta Abalahama dia ndi mbûyela, aha menda leke lukina ndu ambûlaka otshoko lendi la ludu landi. Lu Jakoba 2 : 23 kalasu dia Abalahama «*wakaweti vati ongenyi a Unyashungu* ». Kuyanga ndi aki la munga yandi uku untu, nsaki ka mete ndu uhetuhetu waki Abalahama lawo aki wa ndjela Unyashungu. L'okongo wa nshi efula, Mose lawo akayûnga ndu ndi l'akambu a wulu, kuku aki paka la Unyashungu uku walasu ati : « *Onkone Latuyalaka aketeketaka la Mose elanedi landi elundji la elundji, uku atoteketaka untu la ongenyi andi* » (Etatelu 33 : 11). Ungu aki etena kaki Unyashungu lu menya **longeniyi** landi utsha le untu kuyanga untu aki la kolo.

Yema yema, uku daka diandi le Abalahama, Unyashungu akatungi ekesanelu la nkhumbe kemotshi, nkhumbe ka Jakoba, unkana waki Abalahama. Nkhumbu kene kakayûnga wudja a Unyashungu. Ehamelu ka Isariyele uku wudja a Unyashungu akayukuma lu sheki yakalake Unyashungu ati vo wayuyala wudja ami pundju : « *Kakiane, naka nyayulunga diui diami, ndu nyayulama daka diami, nyu nyayuyala waudja ami l'atei a wedja tshe, ne dia kete tshe yeli yami. Nyu nyayuyala diulelu di'elombodi ndu wudja w'ekilale mi. Aui aso mbayuyutela asi Isariyele* » (Etatelu 19 : 5 – 6).

Ku wudja tshe waketawo kame ndu wakati vati : « *Shu tayutsha akambu aso tshe wakati Latuyalaka* » (Etatelu 19 : 8). Uma l'etena kengu, Unyashungu akashikike **ekila** kandi ndu akalombe **ukitanya** uma le wudja, uku akalaki wudja vame. Dikambu diku diakatetemala pulu ndu l'eyelu ka Khumadiondjo la ulimu andi l'utamba a mpeketanya. Kumunga edja, ekakatanu wakatumba ne dia Isariyele akayûnga hayukitanya diui dia Latuyalaka. Lam'aketawo wudja aui wa Latuyalaka, ndi akawasha elemba ndu akawate uma l'unyo wa Mose ati : « *Nyuyali ekila uku wemi ekila* ».

Unyashungu eko ekila, ndi mangana etali la kolo, ndu olembe andi, tena la tena eli dia mbidjange wudja andi dia vo munga ekila. Unyashungu **hatshikitana** kuyanga mbuka yandi yayûnga wehu la wehu. Unyashungu atokokomeka nshi tshe paka dia ekila, ukakitwanelu la kolo, ndu wudja tshe ndjâkimoka lendi ndame hita. Lu mete, eotwanelu kumunga l'asa Unyashungu la Isariyele uku akito l'asa Unyashungu l'Adama l'etatelu ne dia kolo kakoto le untu. Kuku Unyashungu akatetemala nkamba la wudja andi enonyi l'enonyi kuyanga waki la kolo.

Yema yema, uku daka diandi le Abalahama, Unyashungu akatungi ekesanelu la nkhumbe kemotshi, nkhumbe ka Jakoba, unkana waki Abalahama. Nkhumbe kene kakayûnga wudja a Unyashungu. Ehamelu ka Isariyele uku wudja a Unyashungu akayukuma lu sheki yakalake Unyashungu ati vo wayuyala wudja ami pundju : « *Kakiane, naka nyayulunga diui diami, ndu nyayulama daka diami, nyu nyayuyala waudja ami l'atei a wedja tshe, ne dia kete tshe yeli yami. Nyu nyayuyala diulelu di'elombodi ndu wudja w'ekilale mi. Aui aso mbayuyutela asi Isariyele* » (Etatelu 19 : 5 – 6).

Ku wudja tshe waketawo kame ndu wakati vati : « *Wudja wakûkaluya diui vati : Shu tayutsha akambu aso tshe wakati Latuyalaka* » (Etatelu 19 : 8). Uma l'etena kengu, Unyashungu akashikike **ekila** kandi ndu akalombe **ukitanya** uma le wudja, uku akalaki wudja vame. Dikambu diku diakatetemala pulu ndu l'eyelu ka Khumadiondjo la ulimu andi l'utamba a mpeketanya. Kumunga edja, ekeketanu wakatumbene ne dia Isariyele akayûnga hayukitanya diui dia Latuyalaka. Lam'aketawo wudja au iwa Latuyalaka, ndi akawasha elembe ndu akawate uma l'unyo wa Mose ati : « Nyuyalu ekila uku wemi ekila ». Unyashungu eko ekila, ndi mangana etali la kolo, ndu olembe andi, tena le tena eli dia mbidjange wudja andi dia vo munga ekila. Unyashungu **hatshikitana** kuyanga mbuka yandi yayûnga wehu la wehu. Unyashungu atokokomeka nshi tshe paka dia ekila, ukakitwanelu la kolo, ndu wudja tshe ndjâkimoka lendi ndame hita. Lu mete, eotwanelu kumunga l'asa Unyashungu la Isariyele uku atiko l'asa Unyashungu l'Adama l'etatelu ne dia kolo kakoto le untu. Kuku Unyashungu akatetemala nkamba la wudja andi enonyi l'enonyi kuyanga waki la kolo.

Khumbe k'Abalahama, Isaka la Jakoa kakahame/ Okondo awo la Edjibitu la etshungwelu kawo uma lu lohobmo wambufundama lu Afunelu. Lu ndjela kene kakate wudja dia kene kayuwutshaka « *tayutshaka tshe kambuta Unyashungu* » (Etubelu 19 : 8), Mose akoto la ntundu ka Unyashungu ku Unyashungu akawusha elembe. Keli dia ekutshelu k'elembe eso aki dikambu dia wuki, Isariyele kundjela kana kunkutsha

daka diawo. Lam'eli Mose akûle pase di'ave diakafundama elembe, Unyashungu akaweti ntu dia ndi mbide lu dikuna nyulutosa elembe. Leko ndi akatulungula wetshelu wendana l'otemwelo a Unyashungu, ndu dia ehikelu ka ludu la dipema, dia menya eyalelu ka Unyashungu l'atei a wudja andi ndu akalungula akambu ankina efula wa elongoswelo k'akambu lu wudja. Onkone, vo wakalungula wetshelu wafana la one waki le Adama : Unyashungu kemako one lahumba mbosama la la dewolewo, akawaenya wuhu wa nsukana lendi, ndu wkandja efula la akambu wa wulu wayukuma lewo le wudja naka hawuyeli kene kalanga Unyashungu. Unyashungu akawasha diui dia wulu dia ekimwelu ka elambu wa lus8hi la lushi ndu ekede wakakimoma le wane wakandja dia ekesanelu kawo la Unyashungu nkalula. Ngenyangenya Unyashungu uku dikambu diakaleki wulu ndu ololo lu lumu la wudja. Uma lu ngaso mbakakuke menama ekila ka Unyashungu ndu ukitanya lendi.

Kuku tambena dia kuyanga aki ngaso, nonga la nonga ya lu Daka di'edjedja kunkuma lu yediko. Vo tshe wakahumbe okende awo, uma loko ntundu wauhu dikumi wa la diku (Isariyele) wakatolama lu lohombo la'Asuriya. Vo kunkalula ndu edja ndu elo nduku diui diawo dieyanama ntu. L'okongo wauhu ahendi (Juda) wakayotolama vo lawo lu lohombo la Babilona. L'okongo wa nshi efula, wauhu aku ahendi wakayukalula lu kete yawo kuku vo kumunga la ukitanya lu yediko. Umaka etena kakawakadjema uma le Khumadiondjo, asi Juda wakakeketsha etema edja ndu elo. Takenyi uku akawahandjwama lu kete edja ndu elo. Onkone tambena lu okondo one, uku aki Isariyele kunkutsha vame daka diawo ne : « *Kene kata Unyashungu tshe tayukutsha* ».

Wetshelu tshe wakawalungula dia vo ndjala la wuhu wa nembetela kolo yawo, la dia vo ndjala nsuke dia ndjaedia dia mbisha Unyashungu dihuli dia ntundu lu nyumu yawo, vo kundjela. Keli vo kunkutsha kanga yema. Akenyama hwe dia untu kema la kene kukundi ntsha dia ngenyangenya Unyashungu. Diese lane eli, kuyanga lu ngaso, lam'akawakadimulaka etema, Unyashungu akalangaka mbâdimanyia lu menda akambu walangasu menda. Edimanyelu kawo uku kasu, nkelekama lu nyoï ka Kristu kayuya, kuku lesu eli dikambu diakashile kutshama. Davidi ambufunda ati : « *Utu lukanga uhedia wambudimanyema, lukanga kolo kambukumbama eli la otshoko, Untu laha la unungu la ntundu ka Latuyalaka, ndu laha la lukesu l'utema andi, eli la otshoko* » (Esambu 32 : 1 – 2). Vo wakeyaka otshoko w'uma l'edimanyelu ka kolo kuku vo kumbeya uma lene akaye edimanyelu uku alangasu nteketa lu tshapita yayela.

Kema eko dikambu dia nkashimo dia mena Unyashungu atetemala nkamba la anu ? Kuyanga mbuka yakambandi lawo yambunga wehu la wehu, ongenongeno, ekesanelu, ekakitwanelu kuku la lonenyi ndu la yambalu, ekila la ukitanya, untu hakutshisha lu leke landi. Mbuka tshe yakose Unyashungu akakume paka dia menya dia untu kema l'akuka wa ngenyangenya Unyashungu. KELI, tshe kayutshikitana la utamba a mpeketanya.

Tshapita ka 5 : Unyashungu atukambaka

Shu mb8eyaka ololo ulimu wa wuki wakakutshama l'utamba a mpeketanya. Shu tambekama ulimu one pundju. Edimnayelu kaki uhumba l'okongo wa Adama la Eva munga l'unungu la ntundu ka Unyashungu vame l'ekabmo ka Edena, kakakutshama uma lu nyoï ka Khumesu, Khumadiondjo Jesu Kristu. Mananu keli le untu tshe la lu kete uma lu kolo, kakalongoswama uma lu nyoï ka On'a Unyashungu. Ndi alayi uma le Unyashungu, akyakitshakitsha lu nyoï, « *ee, n yoi ka l'utamba a mpeketanya* » (Filipi 2 : 8). « *Diui dia kolamelu ne, ndu diakuka antu mbetawo, vati : Krsitu akayi la kete dia ndjushimbela antu : wulekimi kolo* » (1 Timote 1 : 15). Ulimu one tshe ambukelekama lu **ngandji** : « *Keli Unyashungu akatenya **ngandji** kandi ne dia Kristu akatuvwela lam'akisu antu wa kolo* » (Romo 5 : 8).

Lam'akumi asika Krsitu wa ntundu lu yediko ya ewu ka Khumadiondjo Jesu Kristu uku Ushimbedi, ongenongeno akaludia etama awo ndu wakakeketshama dia ndjâkimo le Khumadiondjo ndu mbûyela. Kumunga dikambu dia tshitshe ndu ekakatanu waki efula lu mbuka keso. Kuku, lam'eli antu wambeta uma lu nyoï ka Nyuma utsha lu lumu, vo wakakundja wulu wa ndjela mbuka kawo k'uyuyu la k'etshoko. Ntundu aki uhumba batizama.

Lu esambishelu kandi lushi la Pentekosta, utumami Petero akati ati : « *Nyukadimuli etema, nyubatizami nyu tshe untu l'untu lu lukumbu la Jesu Kristu, ne dia edimanyelu ka kolo yanyu, ku nyu nyayulungula ushasha wa Nyuma k'Ekila* » (Etsha 2 : 38), ku wane wakayeli esambishelu aki : « *Ku wane waketawo diui diandi, wakabatizama* » (Etsha 2 : 41). Eshelu keku kakayelama lu yediko, uku walasu lu Etsha, tshapita 8, la Samariya ndu le usi Etiyopiya lakayakalulaka uma la Jerusalema utsha lakawo. Lo Romo tshapita ka 6, utumami Paulo ambulembetshiya batiza.

Onkone, ndiambutela ambetawudi wa la Romo ati lam'akawa batizama, vo wakatela antu tshe vati : « ... *Shu ane tshe wakabatizama le Kristu Jesu, takabatizama ndu lu nyoï kandi ?* » (Romo 3 : 6). Ambutetemala ati : « *Lu*

batiza kakatakundama landi lu nyoi. Okone uku akulwama Kristu uma lu nyoi lu lutumbu la Shi, mbukukis nkendakenda lu lumu l'uyuyu » (Romo 6 : 4). Lam'akatabatizama, shu lawo mbitaka wuhu wame la ntundu k'antu dia menya ati tambudiha tshapita ya kolo lu lumu lasu, kakete, tambosa dihuli kame la Kristu ndu tambutolama lu lumu l'uyuyu kame landi.

Keli kene kakete la ntundu aki paka etatelu. Eko uhumba ntsha utshikitanu l'asa yediko ua Isariyele la kene kambuyudja Khumadiondjo kakie la wudja andi. Aha paka utshikitanu uku utshukitanu, kuku eko ndu utshikitanu lu yediko⁸ y'etema yahumba ntshikitula antu wasena lu kete uku ambetawudi wa lu Daka di'uyuyu.

Ololo nshihudia dia **Isariyele** eli wudja a Unyashungu la kete. Untu aki la munga efula maka etatelu k'etungelu. Adama la Eva kumunga lu yediko ya nkitanya adjangu wa Unyashungu. Wuhu wakiwo kunkutsha adjangu a Unyashungu akayadeka deku la deku, edja ndu Unyashungu ndjeme etena kakasele Noa watu ndu antu tshe wa la kete ndjakema.

Unyake antu 8 wa lu ludu la Noa mbakahande. Uma le antu aso 8, andja akatate ntu. Keli ehendudi wakatetemala wuhu ako wame, edja ndu Unyashungu ndjeta Abalahama ndu mbolomba dia ndu mimo uma Ura lene akinda ku ntsho utsho la Kanana. L'etena keso, Unyashungu akalake Abalahama ati : *« Ku dimi layoutunga wudja a wuki uma le ye, layukotshokola, ndu layete lukumbu laye wuki »* (Etatelu 12 : 2). L'okongo wa nshi efula, lam'akasonola Lota lene akandalangi mbidjase, shu tambâla aui ane : *« Lam'akatana Abalahama la Lota, Latuyalaka akatela Abalahama ati : Edia ashu aye uma lu dihuli dieye. Enda utsha lu leke la ngel'a kushi ndu la diku dia kushi, ndu utsha lu leke l'ehutwelu, ndu la edjelu ka unya. Kete ku tshe yenaye, dimi layukushayo, we la tukanula taye pundju »* (Etatelu 13 : 14 – 15). Ambenama hwe uma lu avesana ane dia Latuyalaka akasha Abalahama lu tukanula tandi dihuli dia pundju la kete, kedikedi nshi tshe yayuyalaka kete. Abalahama la nonga yandi tshe waki la dia ndjala **wujda a Unyashungu la kete**.

Mose aki l'okende la ntundu ka Latuyalaka, na nombola Isariyele uma lu wuda wakiwo lu lohombo utsha lu kete kakalake Unyashungu ntshewo Abalahama. Uma lu etsha awo, Latuyalaka aki etali la wudja andi ndu akeyamaka paka lu tshimbu ya Mose.

Unyashungu aketi Mose lu dikuna, akawenya tshe kakandatshela Isariyele ku akati ati : *« Kakiane, naka nyu nyayulunga diui diami, ndu nyayulama daka diami, nyu nyayuyala waudja ami l'atei a wedja tshe, ne dia kete tshe*

yeli yami » (Etatelu 19 : 5). Keli, kuyanga wudja waketawo, kumunga edja uhendudi awo wakenama lam'akawasha Latuyalaka elembe dia vo mbalama. Wuhu akona wakakuki Unyashungu menya ngandji kandi ka mamba utsha le Isariyele ? Latuyalaka akasha Mose elembe kana wetshelu wa mpika ludu la dipema, ku akati ati : « *Dimi layudjaseka l'atei w'asi Isariyele, ndu layuyala Unyashungu awo* » (Etulbelu 29 : 45). Lane tambena dia teko la wudja wakawasha kete dia mbidjase, ku m'atei a wudja ungu, Unya8shungu ayudjase lu ludu la dipema. Isariyele aki wudja **wa la kete**. Unyashungu akadjaseka l'atei w'antu **la kete**.

Elo, wudja a Khumadiondjo eli **wudja a l'ulungu**. Ololo shu mbuho dia le asi Juda ndu le asi wedja, akambu waambutshikitanyemaka. Ulimu a Khumadiondjo la Golongota akatunge dikambu di'uyuyu. Lam'etawosu one Khumadiondjo Jesu akavu l'utamba a mpeketanya dikambu diasu, akatedia uma lu kolo yasu ndu akatukumia lu yediko ua shu memala la ntundu ka Unyashungu wa kukeli ndu ekila, laso tambukundja lumu l'uyuyu. Lu kete nye, « *tshe wakatshe kolo* » (Romo 3 : 23). Utumami Paulo ambulementshiya, la kondodi tshe, yediko yasu lu mukand'andi le asi Romo.

Uku djelbetelu, tutukâla tshapita ya samalu : « *Nyu hanyeyi nyati : Shu ane wakabatizama le Kristu Jesu, takabatizama ndu lu nyoi kandi ? Lu batiza kakatakundama la ndi lu nyoi. Okone uku alulwama Kristu uma lu nyoi lu lutumbu la Shi, mbukukisu nkendakenda lu lumu l'uyuyu* » (Romo 6 : 3 – 4). Ku lu divesa 7 ambufunda ati : « *Ne dia one lambuvoambutshungo uma lu kolo* » ; « *Okone ndu nyu nyame nyuyaete uku wane wambuvo lu kolo ndu uku wane weli la lumu le Unyashungu uma le Kristu Jesu* » (Romo 6 : 11). Lam'ayangasu edimanyelu ka kol oku tambulungula pamnda uma lu mbetawo lu ulimi wa Kristu l'utamba a mpeketanya, lumu lasu l'ejdeja la nkakitona la Unyashungu lambolongoswama, ndu lumu l'uyuyu lambutateka. Lu Kolosai 3 : 3 tambâla wuhu one : « *Ne dia nyu yakavu ku lumu lanyu lambushama la Kristu le Unyashungu* ». Tambena dia lumu lasu la tundu la kolo lambolongoswamaka mbala otoi ku pundju uma l'ulimu a Khumadiondjo Jesu Kristu.

Afundelu ntuteka ntu **lu yediko yakona y'uyuyu yakatakitshama** : « *... Ndu lam'akisu edu, ndi akatukulula kame la Kristu...akatulula landi, akatudjasha landi lu ahuli wa l'ulungu li Kristu Jesu* » (Efeso 2 : 5 – 6). Dihuli diasu etena kene dieko kame la Kristu l'ahuli wa l'ulungu, etali la kete nye : « *Okone nyu kema angendangenda kana efaki ntu, keli nyu yeko asi wudja kame la ekilami ndu asi khumbu ka Unashungu. Nyu yambuhikama ladiku dia tshina dia atumami la amvutshi. Kristu Jesu*

ndame keli dive dia wuki dia tshuku. Ehikahika tshe kambumamanyema kame landi, kambudiana dia ndjala etemwelo k'ekila le Khumadiondjo. Ndu nyu nyambuhikama kame la ndi, dia ndjala edjaselu ka Unyashungu ly Nyuma » (Efeso 2 : 19 – 22).

Shu teko **kame la Kristu** ndu tambukakitona la kete la ehimba ato. Utumami ambufundela asi Filipi ntu ati : « *Ne dia lakasu eko, l'ulungu, uma leko kalungamelasu Ushimbedi, Khumadiondjo Jesu Kristu »* (Filipi 2 : 20). Kakiane shu tambukeketshama, aha la diango dia la kete, keli lam'eyasu dia lakasu eko l'ulungu. Shu takakitshama lu yediko nkina, tukanyi la etsha asu nombwamaka ma le one lakatushibela kuku aha ma lu kete. Teko **l'okende** uku akatati yema ladiku. Utumami Paulo apbutuhula ati : « *Okone nyu nyame nyuyaete uku wane wambuvo lu kolo ndu uku wane weli la lumu le Unyashungu uma le Kristu Jesu »* (Romo 6 : 11). Teko la kene tshe kahumbasu dia nsena lumu l'usika Kristu le Khumadiondjo Jesu Kristu. Andja nduku l'engo ka ntûsha.

Akambu ankina ntu wakatshikitana uma lu nyoi ka Khumadiondjo Jesu Kristu weko.

1. **Mbuka k'etshoko kakatshikitana** : Isariyele wakalombwamaka l'elembe. Kene tshe kakakuke asi Isariyele ntsha dia ngenyangenya Unyashungu aki paka vo nkitanya elembe keli vo kunkuma lu yediko sho. Lawo kafunda Paulo ati : « *Keli shu mbeyaka shati : Aui tshe wata elembe, watuelaka wane weli la tshina di'elembe, dia enyo awo tshe wadihami, la wa la kete tshe wayali la tshina di'elumbwelu ka Unyashungu. Nduku untu ayuyindjama lu ashu wa Unyashungu lu etsha w'elembe, ne dia ewu k'akambu wa kolo katuyakaka uma lu elembe »* (Romo 3 : 19 – 20).

Umbetawudi kemako la tshina di'elembe ne dia ndi ambûlunulaka otshoko wa mpanda uma lu **ngandji ka mamba**, otshoko wahatakuke lawo keli Unyashungu akakimo le antu : « *Ne dia elembe wakakimwama uma le Mose, ku ngandji ka mamba la mete wakayi uma le Jesu Kristu »* (Joani 1 : 17). L'okongo wa mvuta dia « *Ne dia antu tshe wakatshi kolo, hawukumi lu yediko ya lutumbu la Unyashungu »* (Romo 3 : 23). Paulo ambutetemala ati : « *Vo wambuyindjama anyanya uma lu ngandji ka mamba, uma l'etshungwelu keli le Kristu Jesu. Nd'ako lakakitsha Unyashungu uku ulambu wa nambwela antu wa kolo, la mbetawo ka lu dikila diandi, ne dia ntenya ololo wa Unyashungu, ne dia akendjula akambu wa kolo wakatshama ntundu »* (Romo 3 : 24 – 26). Ne dia paka Unyashungu akatshe mbuka k'uma le Khumadiondjo Jesu Kristu mbesu la mpanda lam'adjasu etem'asu lendi. Eko paka ngandki ka

mamba, ndu dikambu uma lesu shame.

3. **kesanelu diambutshikitana :** Isariyele akayaka paka Jehowa, Latuyalaka, kuku uma l'etali. Kene tshe kaketshamaka asi Isariyele eli uma lendi eli dia ntshikala l'elombwelo wa kene kakandawashule. Shu 8yakenyi etshikitanelu ka ekesanelu kaki l'asa Adama la Unyashungu, la etena k'uyuyu kakatumbe uma lam'akene kolo. Keli umbetawudi ambotshiyama lu ekesanelu ka lande la **Shesu**. Shu taya la luha la mboto pulu le Shesu : « ...*Mete meta kanyutelami nti : Dikambu tshe diayunyolomba Papa lu lukumbu lami, Papa ayunyushadio* » (Joani 16 : 23). Khumadiondjo akalombe ati : « ... *Papa k'ekila, ulami wane wakayambisha lu lukumbu kaye, dia vo ndjala otoi uku wesu* » (Joani 7 : 11). Laso shu taya a dihuli pulu le Shesu ndu teko l'eshikikelu ka waho wendi lawo le umbetawudi tshe. Okone, shu teko wane wambotongwama lu ekesanelu kene ka lu nkhumbe kene ka lu nkhumbe ndu shu taya la wulu wa mvuta shati « *Abba, Shesu* » (Romo 8 : 15).

3.Ndu waunga wambutshikitama : Asi Isariyele kumunga la wulu wa nsukana la ntundu ka Unyashungu. Vo wakatshikalaka l'andja wa ludu la dipema, paka elombodi mbakotoka dia nkamba ulimu awo. Olombodi a ladiku akotoka mbala otoi l'ononyi lu dihuli diuleki ekila la dikila dia ediamelu, diakakitshamaka lu dihuli diediamelu, dia ntukimo ulambu, ntundu wandi ndame hita, ku l'okongo dia wudja tshe. Untu aki paka la woma wa yediko yandi la ntundu ka Unyashungu w'ekila. Keli kakiane, etshikitanelu ka diunga keko ne dia umbetawudi ambembama lu ekesanelu kendi nsuke la shesu ndu ndi ambushuhudia ololo uyangu wa Unyashungu. Ewu ka mpanda ndu ka etshoko wayûnga landi utsha la ntundu, akambu aso wambotola etema asu dia munga la euhwelu ka shika utsha le Unyashungu wa wuhu oso, weli la ngandji kasu, ndu dia shu mbôtemola la nkuse adui la ntundu kandi Shesu la mbenya uku wuhosu ololo andi lesu.